

Kleine stapjes naar een betere wereld

Over het Deense bureau Vandkunsten

Small Steps Towards a Better World

About the Danish Office Vandkunsten

Architecture and politics

There are many ways to see the relation between architecture and society or between architecture and politics. For Le Corbusier and other modernists in the 1920s, architecture was a means to overthrow an immoral and outdated society and mould it into a completely new and rational form. The white, clear-cut and transparent shapes were images of this orderly, radiant new world to come. In the totalitarian states in the 1930s, especially Germany and the Soviet Union, these lofty views were taken over by the state and architecture was made into an important part of the propaganda machine. Modern architecture was here seen as the enemy exactly because of its rationalism and internationalism, and traditional and classical forms were used to support national and popular culture. In the democratic countries, modern architecture also had to give way to more traditional forms and regional constructions and materials – in the 1930s for cultural reasons, during the Second World War also for lack of building materials.

After the war this was still the case: modern architecture was seen as the architecture of democracy, but in a version strongly influenced by a more organic language, especially the ideas and shapes of Frank Lloyd Wright. This was combined with another idea from the traditionalist camp: the idea of the neighbourhood. These were the thoughts behind reconstruction and the building of new towns in Scandinavia in the 1950s, and there was a definite political agenda behind the new housing areas around Stockholm, Oslo, Copenhagen and other major cities. These new surroundings were instruments of the Welfare state. They were meant as remedies against alienation and in fact as local experiments with democracy. Everybody had their equal share of decent housing, greenery, kindergartens and local shopping centres, and every tenant had a vote in the general assembly of the housing association responsible for the area. According to a rule of thumb the monthly rent was not supposed

Architectuur en politiek

Men kan op veel manieren tegen de relatie tussen architectuur en maatschappij of tussen architectuur en politiek aankijken. Voor Le Corbusier en andere modernisten in de jaren twintig was de architectuur een middel om een immorele en verouderde maatschappij omver te werpen en haar in een compleet nieuwe en rationele vorm te kneden. De witte, heldere en transparante vormen gaven al een beeld van hoe deze ordelijke, stralende wereld van de toekomst eruit zou gaan zien. De totalitaire staten van de jaren dertig, met name Duitsland en de Sovjet-Unie, namen deze verheven ideeën over en maakten de architectuur tot een belangrijk onderdeel van de propagandamachine. De moderne architectuur werd hier als de vijand gezien, juist vanwege haar rationele en internationale karakter, en men koos voor het gebruik van traditionele en klassieke vormen ter ondersteuning van de nationale cultuur en de volkscultuur. In democratische landen moest de moderne architectuur ook wijken voor traditionele vormen en voor regionale bouwwijzen en materialen; in de jaren dertig uit culturele overwegingen, in de Tweede Wereldoorlog vanwege het gebrek aan bouwmaterialen.

Hierin kwam na de oorlog geen verandering: de moderne architectuur werd weliswaar beschouwd als de architectuur van de democratie, maar dan wel in een versie die sterk werd beïnvloed door een organischer vormentaal en vooral door de ideeën en vormen van Frank Lloyd Wright. Daar werd nog een idee vanuit het traditionalistische kamp aan toegevoegd: het idee van de buurt. Vanuit dit denken werd de wederopbouw aangepakt en ontstonden de nieuwe steden in Scandinavië in de jaren vijftig. Aan de nieuwbouwwijken rond Stockholm, Oslo, Copenhagen en andere grote steden lag eveneens een duidelijk politieke agenda ten grondslag. Deze nieuwe omgevingen waren instrumenten van de verzorgingsstaat, bedoeld als middel tegen vervreemding en in feite ook als lokale experimenten met democratie. Iedereen kreeg een gelijk aandeel in fatsoenlijke huisvesting, groen, kleuterscholen en lokale winkelcentra en

to be more than one week's salary for a skilled worker. The architectural language of these years was modest – a kind of softened, regionalised functionalism, called either the functional tradition or Scandinavian empiricism.

In Denmark, this kind of architecture was theoretically supported by Kay Fisker, who was our most influential theoretician from the late 1930s until the late 1960s. For him, architecture was not primarily a question of the single, outstanding monument, but of the general standard of the physical environment as a whole. This became a point of view shared by most Danish architects and it gave us a number of very fine buildings and housing schemes.

In the 1960s this ideology, which was ultimately based on a kind of old-fashioned morality and working class solidarity, could not be upheld against the fascination with growth, development and novelty. Also politics became regarded as old-fashioned: economic growth would make ideologies obsolete, society become a rational machine, and unemployment and poverty something of the past. In this cultural climate the delicate balance between humane and technical considerations was lost. Town planning became an instrument for reducing conflicts and making space for single family houses and cars. Social housing became monotonous, industrialised schemes with large and technically well equipped flats, but without

elke huurder had een stem in de algemene vergadering van de woningbouwvereniging die verantwoordelijk was voor de betreffende wijk. Als vuistregel gold dat de maandelijkse huur niet hoger mocht zijn dan het weesalaris van een geschoolde arbeider. Het architectonische idioom was in deze tijd bescheiden: een soort getemperd, regionaal functionalisme dat met de term functionele traditie of Scandinavisch empirisme werd aangeduid.

In Denemarken voorzag Kay Fisker, vanaf het eind van de jaren dertig tot het eind van de jaren zestig onze invloedrijkste theoreticus, dit soort architectuur van een theoretische onderbouwing. Voor hem ging het in de architectuur niet in de eerste plaats om het op zichzelf staande, opvallende monument, maar om de algemene standaard van de fysieke omgeving als geheel. Deze opvatting werd op den duur door de meeste Deense architecten gedeeld en heeft ons een aantal heel mooie gebouwen en woningbouwprojecten opgeleverd.

In de jaren zestig hield deze ideologie, die in wezen was gebaseerd op een ouderwets moralisme en op solidariteit met de werkende klasse, geen stand tegenover de fascinatie voor groei, ontwikkeling en nieuwigheid. Ook de politiek werd steeds meer als iets ouderwets gezien: de economische groei zou ideologieën overbodig maken, de maatschappij zou een rationele machine worden en werkloosheid en armoede zouden tot het verleden gaan behoren. In dit

Het voorstel van S. Ussing en C. Hoff voor een appartementgebouw (1973) dat in de prijsvraag van de Bond voor Deense architecten de eerste prijs heeft gewonnen, gemaakt als 1:1 maquette in het Louisiana Museum in 1977 / The First Prize-winning proposal by S. Ussing and C. Hoff in the Federation of Danish Architects' competition for apartment buildings (1973) constructed as a 1:1 model at the Louisiana Museum in 1977

history, human scale or possibilities for the tenants to influence the environment.

This was the situation when suddenly a new generation of young people, born during or just after the Second World War, revolted against the materialism and complacency of their parents. This new youth movement, this counter-culture, was strongly leftist, but in a new way. It was the New Left. Like the 'Old Left' it was against imperialism and repression, but it was for decentralisation and individual freedom. It was anarchistic, sensuous and playful, at least until it became a threat to the order of society and had to defend itself against repression from the establishment. In the schools of architecture the students revolted against their teachers and started looking for new ideas, and architecture was once again seen as a means of political change. In Paris, in 1968, students took to the streets with questions like: why should there be three dead workers every day in the building industry? Why are the poor segregated in ghettos on the outskirts of the city? And why are monopolies in the building industry allowed, resulting in excessively high rents in social housing? Modern architecture was now seen as an architecture of the establishment, and young architects started looking for another kind of architecture, an alternative kind of architecture, which would be the direct opposite of the established one.

Vandkunsten

This is how Vandkunsten was born. They were four students, Michael Steen Johnsen, Jens Thomas Arnfred, Svend Algreen and Steffen Kragh, and they won a large competition in 1971 about new forms of housing with a most radical project. It was not just about housing but about a totally different society, where people lived in small village-like 'organisms', working in small scale industry or local farming. The organisms should contain no more than 500 to 750 inhabitants, which was seen as the limit of a workable community. Architecturally, the organism was seen as a kind of lightweight structure where everything was connected: dwellings, workplaces, kindergartens, private and public space. It should be easy to build and easy to change. The political inspiration behind the project came from anarchism, social utopianism and the American hippie communes, the architectural inspiration from Dutch structuralism and a fascination with temporary structures such as the *barriadas* or *favelas* in Latin America. It was the Woodstock Festival made into housing.

It was a crazy project but it won the first prize, and in the following years the architects struggled to realise it in a kind of trial and error process and in collaboration with

culturele klimaat raakte de wankel balans tussen menselijke en technische overwegingen verstoord. Stedenbouw werd een instrument om conflicten in te dammen en ruimte te creëren voor eengezinswoningen en auto's. In de sociale sector werden eentonige, industrieel geproduceerde flats gebouwd die technisch goed geoutilleerd waren maar een geschiedenis en menselijke schaal ontbeerden en de huurders geen mogelijkheden boden invloed uit te oefenen op hun omgeving.

Zo was de situatie toen plotseling een nieuwe, jonge generatie, geboren tijdens of vlak na de oorlog, begon te rebelleren tegen het materialisme en de zelfgenoegzaamheid van hun ouders. Deze nieuwe jeugdbeweging, deze tegencultuur was sterk links georiënteerd, maar op een nieuwe manier. Het was Nieuw Links. Net als 'Oud Links' waren ze tegen imperialisme en onderdrukking, maar ze waren vóór decentralisatie en individuele vrijheid. Het was een anarchistische, zinnelijke en speelse beweging, in elk geval tot ze een bedreiging gingen vormen voor de maatschappelijke orde en zich moest gaan verdedigen tegen repressie vanuit het establishment. In de architectuuropleidingen rebelleerden de studenten tegen hun docenten en gingen op zoek naar nieuwe ideeën, en de architectuur werd herontdekt als middel tot politieke verandering. In Parijs gingen in 1968 de studenten de straat op met vragen als: waarom moeten er in de bouw elke dag drie arbeiders de dood vinden? Waarom worden de armen in getto's in de buitenwijken opgesloten? Waarom zijn in de bouwwereld monopolies toegestaan, wat tot veel te hoge huren in de sociale sector leidt? De moderne architectuur werd beschouwd als een architectuur van het establishment en jonge architecten gingen op zoek naar een ander soort architectuur, een alternatief soort architectuur die het tegendeel moest zijn van de gevestigde.

Vandkunsten

Zo is Vandkunsten ontstaan. Vandkunsten bestond uit vier studenten: Michael Steen Johnsen, Jens Thomas Arnfred, Svend Algreen en Steffen Kragh, die in 1971 met een buitengewoon radicaal project een grote prijsvraag wonnen over nieuwe vormen van woningbouw. In dit project ging het niet louter om woningbouw, maar om een compleet andere maatschappij waarin de mensen in kleine, dorpachtige 'organismen' woonden en werkzaam waren in kleinschalige industrie of een boerenbedrijfje hadden. De organismen mochten niet meer dan zo'n 500 tot 750 inwoners hebben, omdat de ontwerpers dat als de grens zagen van een werkbare gemeenschap. In bouwkundige zin moest het organisme worden opgevat als een soort lichtgewichtconstructie waar alles met elkaar in verbinding stond: woningen, werkplekken, kleuterscholen, privé- en

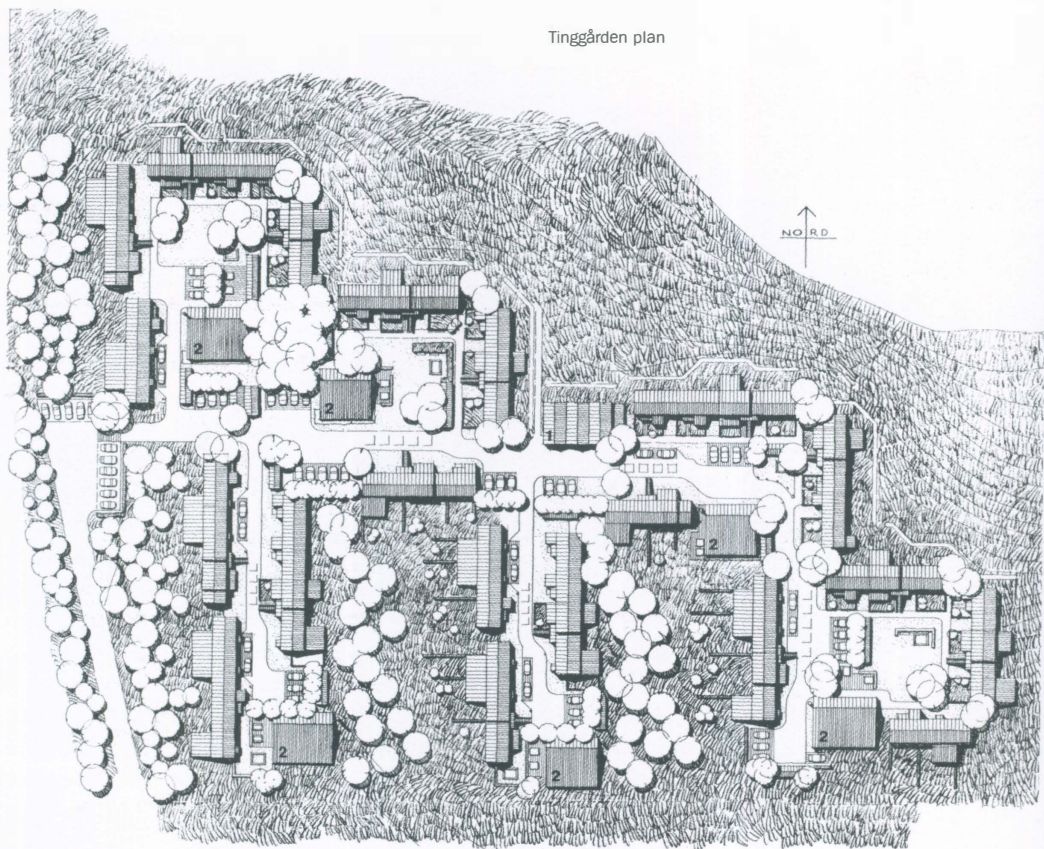

a small group of people who were supposed to become inhabitants of the first 'organism'. This was hard work and it took six years. The result was Tinggård, a housing scheme with about ninety dwellings one hour's drive south of Copenhagen. It was very different from the original project in the utopian ideas. It didn't contain any workplaces or farms, only housing, and it was neither built nor changeable by the inhabitants themselves. During the planning process the architectural language had changed as well, from an open ended, highly flexible structure to a kind of village or very small town: houses that looked like houses, spaces between the houses that looked like streets and small squares. Vandkunsten was criticised for this 'defeat' and accused of populism and nostalgia, but still Tinggård was a succes in a number of ways. It is divided into groups of twelve to fifteen dwellings, each with their own communal building where the families can have meals together and hold meetings and where the children can play. There is also a house for larger meetings and indoor sports. The street, which had been abandoned in Danish housing since the thirties, was reintroduced, and all dwellings have their entrances towards the street. There is a large variety of dwelling types, all with an open kitchen/drawing room. Between the family dwellings are supplementary rooms which can be rented by teenagers moving away from home or people getting

openbare ruimte. Het moest gemakkelijk te bouwen en te veranderen zijn. Politiek was het project geïnspireerd op het anarchisme, het maatschappelijk utopisme en de Amerikaanse hippiecommunes, en in zijn architectuur op het Nederlandse structuralisme en op een fascinatie voor tijdelijke bouwsels als de *barriadas* of *favelas* in Latijns-Amerika. Het was het Woodstockfestival getransformeerd tot woningbouw.

Het was een krankzinnig project, maar het won wel de eerste prijs. In de daaropvolgende jaren trachtten de architecten het met vallen en opstaan van de grond te krijgen, in samenwerking met een kleine groep mensen die de bewoners moesten worden van het eerste 'organisme'. Het was hard werken en ze deden er zes jaar over. Het resultaat was Tinggård, een woningbouwproject met ongeveer negentig woningen op een uur rijden ten zuiden van Kopenhagen. Qua opzet week het sterk af van de utopische ideeën uit het oorspronkelijke project. Er waren geen werkplekken of boerderijen in opgenomen, het was niet door de bewoners zelf gebouwd en kon door hen niet veranderd worden. Tijdens het planningsproces was ook het architectonisch idioom veranderd. In plaats van een onaffe, uiterst flexibele constructie stond er nu een soort dorp of heel klein stadje: huizen die er als huizen uitzagen, ruimtes tussen de huizen die eruitzagen als straten en pleintjes. Vandkunsten kreeg kritiek vanwege deze 'nederlaag' en

Tinggård plan

divorced but not wanting to leave the area.

To be an inhabitant of Tinggården requires a certain amount of tolerance and interest in the lives of the other inhabitants, and before people move into the area they are asked by the housing association if they are willing to accept these kind of obligations.

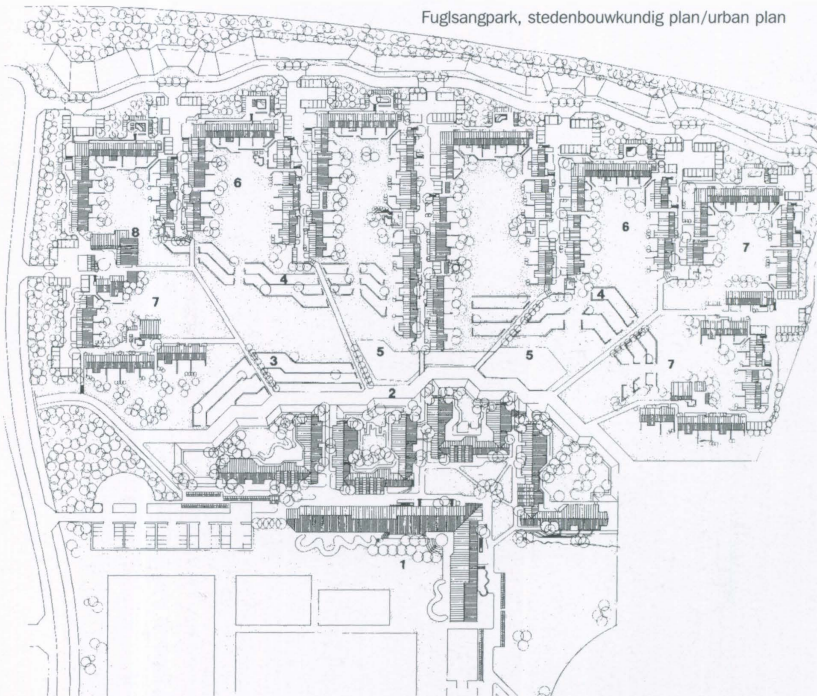
Tinggården immediately became a prototype for Danish housing. In the following years multi-story housing was almost totally abandoned in favour of low rise/high density housing, as it was called. This meant no more than three stories and a density of about 35 dwellings per hectare. Not very dense according to Dutch standards, I presume, and actually more village-like than urban. But that was a result of the prevailing anarchistic ideology and of the awakening ecological consciousness, plus a bit of nostalgia for Denmark's rural past. These were the years when small was considered beautiful and when a slogan said 'Think globally – act locally'.

After Tinggården, Vandkunsten obtained a kind of avant-garde position in Danish architecture. They won a considerable amount of competitions and during the 1980s and 1990s they realised an impressive series of housing schemes all over Denmark. In most of these schemes they have been able to incorporate fundamental Tinggården qualities: the human scale, the variation in dwelling types, buildings for community and close

werd beschuldigd van populisme en nostalgie, maar toch was Tinggården in een aantal opzichten een succes. Het is onderverdeeld in groepen van twaalf tot vijftien woningen met elk hun eigen gemeenschapshuis, waar gezinnen gezamenlijk kunnen eten en de kinderen kunnen spelen. Er is ook een huis voor grotere bijeenkomsten en voor binnensport. De straat, die in de Deense woningbouw al sinds de jaren dertig niet meer was toegepast, maakt er haar herintrede en alle huizen komen ook uit op de straat. Er is een grote verscheidenheid aan woningtypes, allemaal met een open keuken/zitkamer. Tussen de gezinswoningen zijn extra kamers gebouwd die kunnen worden gehuurd door tieners die het huis uit gaan of door mensen die gaan scheiden maar niet uit het gebied weg willen.

Wie in Tinggården wil wonen moet enige verdraagzaamheid kunnen opbrengen en belangstelling hebben voor het leven van de andere bewoners. Mensen die er willen gaan wonen krijgen dan ook van tevoren door de woningbouwvereniging de vraag voorgelegd of ze bereid zijn dit soort verplichtingen aan te gaan.

Tinggården werd onmiddellijk een prototype van de Deense woningbouw. In de jaren die volgden werden er vrijwel geen flats meer gebouwd, maar lag de nadruk op laagbouw in hoge dichtheid, zoals het werd genoemd. Dit hield in: niet meer dan drie woonlagen en een dichtheid van zo'n 35 woningen per hectare. Naar Nederlandse

Fuglsangpark, stedenbouwkundig plan/urban plan

Plan 1:3500. 1, skole. 2, hovedsti. 3, skolehaver. 4, nyttehaver. 5, bassin. 6, almennyttige boliger. 7, andelsboliger. 8, fælleshus.

■ Plan 1:3500. 1, school. 2, main path. 3, school-gardens. 4, garden-plots. 5, bassin. 6, public-housing. 7, co-operative housing. 8, community-house.

relations between buildings, public spaces and the surrounding landscape. The architectural language during the years became less populist and more 'modern', but retained its sensuous collage quality. In the end they developed a new language, their own contemporary interpretation of the humanised functionalism of the late 1930s and 1940s.

Increasingly, their interest in ecology and energy preservation has become a dominant theme in the housing schemes. This interest can be seen as a continuation of their original interest in landscape and regional planning. From their earliest projects they tried to think big and stretch the programmes to incorporate not only the given site but its relations to the larger landscape and its structure. It can also be seen as an attempt to relate to another kind of politics, not only directed at reducing differences between the classes in society by giving working class families better dwellings and surroundings, but directed at a new and threatening political problem which cuts across traditional class divisions.

Architecture and politics in a post-modern world

In many ways the architecture of Vandkunsten can be seen as a continuation of the very fine, medium scale housing projects of the 1940s and 1950s. In those days

maatstaven niet erg dicht, neem ik aan, en eerder dorps dan grootstedelijk. Maar dat was het gevolg van de overheersende anarchistische ideologie en het ontwakende ecologische bewustzijn, plus een scheutje nostalgie naar het landelijke verleden van Denemarken. In die jaren gold klein als mooi en luidde een slogan: 'Denk mondiaal – handel lokaal'.

Na Tinggården ging Vandkunsten in de Deense architectuur een soort avant-gardepositie innemen. Ze wonnen een aanzienlijk aantal prijsvragen en hebben in de loop van de jaren tachtig en negentig in heel Denemarken een indrukwekkende reeks woningbouwprojecten gerealiseerd. In de meeste van deze projecten hebben ze de basiskwaliteiten van Tinggården weten vast te houden: de menselijke maat, de verscheidenheid aan woningtypen, de gemeenschaps-huizen en de nauwe band tussen de gebouwen, de publieke ruimte en het omringende landschap. Het architectonische idioom werd in die periode minder populistisch en 'moderner', maar behield zijn zinnelijke, collage-achtige karakter. Uiteindelijk ontwikkelden zij een nieuw idioom, hun persoonlijke eigentijdse interpretatie van het vermenselijkte functionalisme van de late jaren dertig en de jaren veertig.

In de woningbouwprojecten heeft hun belangstelling voor ecologie en het behoud van energie een steeds prominenter plaats gekregen. Deze belangstelling kan in het ver-lengde worden gezien van hun oorspronkelijke belangstelling

social housing was orderly and well mannered in a way compatible with the more stable work relations and family structure: things were not supposed to change, father went to work, mother took care of the children, the housing association took care of the dwelling and the space between the houses. If you were lucky you would get three rooms and a kitchen and most people were satisfied with that. As everybody knows, this is not the case anymore. In countries like the Netherlands or Denmark we are more productive and richer than ever, but there has been a high price to pay. Work relations and families are much less stable, there is widespread segregation and most people are exposed to a lot of stress because of the general insecurity of this modern existence. Stress related illnesses and depression abound.

In the 1980s the connection between architecture and politics was broken by the theory of architectural autonomy, put forward by both Peter Eisenman and Aldo Rossi, albeit from very different theoretical positions. Along with the diffusion of this idea architects were given an alibi for concentrating on the aesthetic side of architecture and closing their eyes to the social consequences of their projects. Eventually they argued for some kind of relation between the architectural language and the Zeitgeist – maybe they simply thought that their ‘neo-modernist’ language mysteriously retained some of its progressive,

voor het landschap en voor regionale planning. Vanaf hun allereerste projecten hebben ze geprobeerd groot te denken en de programma's zo op te rekken dat ze niet alleen de gegeven locatie omvatten, maar ook de relatie met het omringende landschap en de structuur daarvan. Men kan er ook een poging in zien om aansluiting te zoeken bij een ander soort politiek, niet enkel gericht op het verkleinen van de verschillen tussen de maatschappelijke klassen door arbeidersgezinnen betere woningen en een betere woonomgeving te bieden, maar ook met aandacht voor een nieuw en dreigend politiek probleem dat zich niets aantrekt van de traditionele scheidslijnen tussen de klassen.

Architectuur en politiek in een postmoderne wereld

De architectuur van Vandkunsten is in veel opzichten te beschouwen als een voortzetting van de uitstekende middelgrote woningbouwprojecten uit de jaren veertig en vijftig. In die tijd was de sociale woningbouw ordelijk en netjes, een afspiegeling van de stabielere arbeidsverhoudingen en gezinsstructuur van toen: de dingen hoorden niet te veranderen, vader ging naar zijn werk, moeder zorgde voor de kinderen en de woningbouwvereniging zorgde voor de woning en de ruimte tussen de huizen. Als je geluk had kreeg je drie kamers en een keuken en de meeste mensen waren daar tevreden mee. Zoals iedereen weet is dat nu

political meaning from the 1920s and 1930s. There is a close connection between this apolitical architecture and the development in society as a whole since the eighties. Communism was defeated and in the following liberalist euphoria every kind of socialism became outdated and suspect. The market mechanism was supposed to solve most of the problems that had formerly been regulated politically, and in most Western societies housing policy was deregulated and social housing more or less privatised. At present the Danish government is planning to privatise social housing and sell a large portion of its existing 500.000 dwellings (which is about twenty percent of the total Danish housing stock). Urban planning has also fallen victim to this surge of optimistic liberalism. Maintaining and bettering the quality of housing and urban areas which since the functionalism of the 1920s and 1930s had been regarded as a public obligation was given over to the market mechanism.

This kind of politics, or lack of politics, inevitably leads to more segregation. For those of us who can afford to live in sheltered, comfortable surroundings, this is no problem, but it is for a lot of other people and for society as a whole. In Denmark the official unemployment rate is very low, but the actual figure is much higher because so many people are simply not able to live up to the very high demands on the modern labour market. Modern society is tough and competition is fierce.

niet meer zo. In landen als Nederland en Denemarken zijn we productiever en rijker dan ooit, maar daar is een hoge prijs voor betaald. De arbeidsverhoudingen en de gezinnen zijn veel minder stabiel, de mensen leven vaak langs elkaar heen en de meesten staan ten gevolge van de algemene onzekerheid van dit moderne bestaan aan grote spanningen bloot. Ziekten en depressies die verband houden met stress komen veelvuldig voor.

In de jaren tachtig veroorzaakte de theorie van de autonomie van de architectuur een breuk tussen de architectuur en de politiek. Zowel Peter Eisenman als Aldo Rossi bracht deze theorie naar voren, maar vanuit heel verschillende theoretische posities. De verspreiding van dit idee gaf architecten een alibi om zich op de esthetische kant van de architectuur te concentreren en de ogen te sluiten voor de maatschappelijke gevolgen van hun projecten. Uiteindelijk pleitten zij voor zoiets als een relatie tussen het architectonisch idioom en de tijdgeest. Misschien dachten ze gewoon dat hun 'neomodernistisch' idioom op mysterieuze wijze nog iets had behouden van de progressieve, politieke betekenis die het in de jaren twintig en dertig had gehad. Er bestaat een nauw verband tussen deze apolitieke architectuur en de ontwikkelingen in de maatschappij als geheel vanaf de jaren tachtig. Het communisme was verslagen en in de liberale euforie die volgde werd elk soort socialisme ouderwets en verdacht. Men veronderstelde dat de meeste

Fuglsangpark

Fuglsangpark,
entree/entrance

Fuglsangpark, detail

In this situation the dwelling and the housing area could be a haven, a place of relative peace and calm, a place for the slower processes of rest, play, being together and taking care. You can buy these qualities if you are wealthy enough to pay for it, but for most people this is not the case, and since the prevailing policy in both Denmark and the Netherlands is to further the market and reduce public spending, the possibility of finding such havens is becoming slight, especially for young families. Social housing was invented for this, and, at least in Denmark, social housing provided some of the best housing schemes ever built using some of our best architects.

Vandkunsten has continued this tradition and their architecture has been a contemporary attempt to make such havens. They know the conditions are different but they care about people in a way that more or less has been forgotten in the more fashionable architecture of today. A few years ago the American critic and writer Marshall Berman was asked by the magazine *Architectural Design* to comment upon 'new modernism' in architecture. He criticised the post-modern lack of authenticity and continued: 'After a generation of this, many people are sick of the play. One of the things they are saying is that they want a New Modernism. But I suspect what they're after isn't so much a particular look, sound or style: it's a culture that's serious, that wants to discover

problemen die voorheen door de politiek werden geregeld nu wel zouden worden opgelost door het marktmechanisme en in de meeste westerse landen werd het woningbouwbeleid gedereguleerd en de sociale woningbouw min of meer geprivatiseerd. Momenteel is de Deense regering voornemens de sociale woningbouw te privatiseren en een groot gedeelte van de bestaande 500.000 woningen in overheidsbezit (ongeveer twintig procent van de totale huizenvoorraad) te verkopen. De stedenbouw is ook ten prooi gevallen aan deze golf van optimistisch liberalisme. Het onderhoud en de verbetering van de kwaliteit van de huisvesting en de stedelijke gebieden, die sinds het functionalisme van de jaren twintig en dertig als overheidstaken zijn beschouwd, worden aan de markt overgelaten.

Dit soort politiek, of het gebrek daaraan, leidt onvermijdelijk tot een sterkere segregatie. Voor degenen van ons die zich een woning in een beschermde, comfortabele omgeving kunnen veroorloven is dat geen probleem, maar voor een heleboel andere mensen en voor de maatschappij als geheel is het dat wel. In Denemarken is het officiële werkloosheidscijfer erg laag; de werkelijke cijfers zijn echter veel hoger omdat veel mensen eenvoudigweg niet kunnen voldoen aan de zeer hoge eisen die de arbeidsmarkt stelt. De hedendaagse maatschappij is hard en de concurrentie is moordend.

In een dergelijke situatie kunnen de woning en de woon-

Fuglsangpark

and express what's real. Not that it's clear what is real, or how we can ever answer such a question. But there are lots of people out there who want an architecture – or an art or music or a literature or a social theory – that at least will search for ways to ask. You could call it an architecture that cares.*

Marshall Berman, 'Where are the New Moderns?',
Architectural Design, 7/8, 1990.

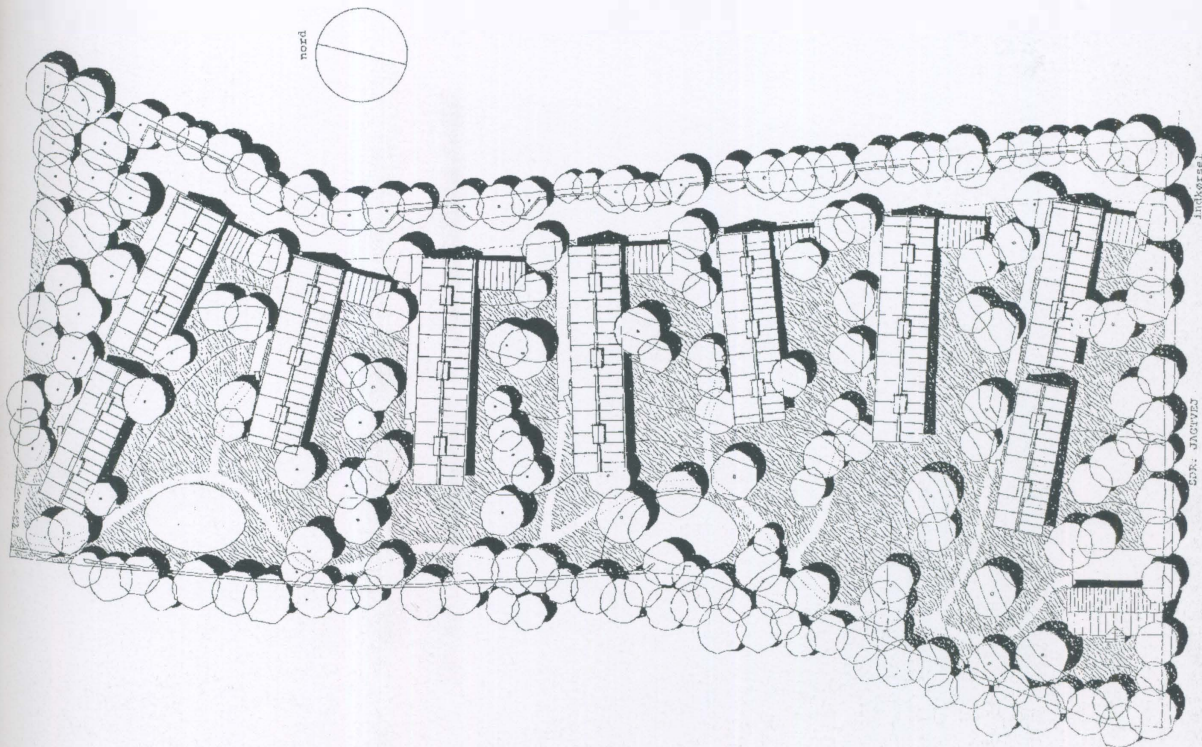
This was probably not what the editors of *Architectural Design* and its readers wanted to hear, but it's an interesting point in relation to an office like Vandkunsten. Their architecture looks different today than it did in the late 1970s and 1980s. Like everybody else they have left the more traditional and regional forms behind, in favour of a more modernist language and one could suspect they have abandoned their political stance as well, but that does not seem to be the case. In spite of the formal change there is a strong continuity in the underlying ideas in their work, reaching back to their early projects. Theirs is an architecture that cares. You can always recognise a scheme by Vandkunsten. It's never a standard solution, there is always something extra: a strong image, an acknowledgement of the site and landscape, and practical as well as spatially interesting dwellings. In many cases these qualities are obtained in spite of a very tight budget.

This is not going to change society in the way they

omgeving een toevluchtsoord zijn, een plek van betrekkelijke rust en vrede waar je het rustiger aan kunt doen, kunt spelen, samen zijn en voor elkaar zorgen. Je kunt deze kwaliteiten kopen als je er het geld voor hebt, maar bij de meeste mensen is dat niet het geval; daarnaast vermindert het beleid in onze beide landen, dat vooral is gericht op stimulering van de marktwerking en beperking van de overheidsuitgaven, met name voor jonge gezinnen de kans om zo'n veilige haven te vinden. De sociale woningbouw is daarvoor ooit uitgevonden en heeft, althans in Denemarken, een aantal van de beste huisvestingsprojecten opgeleverd die ooit zijn gebouwd en waarbij enkele van onze beste architecten betrokken waren.

Vandkunsten heeft deze traditie voortgezet en hun architectuur was een eigentijdse poging om zulke toevluchts-oorden te creëren. Zij weten dat de omstandigheden nu anders zijn maar ze geven om mensen, op een manier die in de modieuzere architectuur van vandaag min of meer vergeten is. Een paar jaar geleden vroeg het tijdschrift *Architectural Design* de criticus en schrijver Marshall Berman commentaar te geven op het 'nieuwe modernisme' in de architectuur. Hij bekritiseerde het postmoderne gebrek aan authenticiteit en vervolgde: 'Het gaat nu al een generatie zo door en de mensen zijn het spelletje beu. Een van de dingen die ze zeggen is dat ze een nieuw modernisme willen. Maar ik vermoed dat ze niet zozeer naar een

Diana's Have

optimistically and naively thought it would around 1970. These are much harder times requiring much more realism. In the 1970s Vandkunsten's approach to housing was supported by the New Left which at the time was a strong and influential political movement. Today the political left is shattered and almost powerless and the prevailing political tendency is liberalist and not supportive of a socially responsible approach to housing or architecture. In this climate the projects of Vandkunsten go against the current – but they are still able to make a difference.

bepaalde *look, sound* of stijl op zoek zijn: ze willen een cultuur die serieus is, die wil ontdekken en uitdrukken wat echt is. Niet dat het duidelijk is wat nu echt is, of hoe je ooit antwoord kunt geven op zo'n vraag. Maar er bestaan een heleboel mensen die architectuur willen – of kunst of muziek of literatuur of een maatschappelijke theorie – die althans manieren zoekt om die vragen te stellen. Je zou het een architectuur kunnen noemen met een hart.*

Dat was waarschijnlijk niet wat de redacteuren en de lezers van *Architectural Design* wilden horen, maar met betrekking tot een bureau als Vandkunsten is het wel interessant. Hun architectuur ziet er nu anders uit dan aan het eind van de jaren zeventig en in de jaren tachtig. Zoals iedereen hebben ze de traditionele en regionale vormen ingeruild voor een modernistischer idioom en je zou denken dat ze ook hun politieke stellingname hebben verlaten, maar dat lijkt niet het geval te zijn. De formele veranderingen ten spijt vertoont hun werk in de onderliggende ideeën een sterke continuïteit die teruggaat tot op hun allereerste projecten. Hun architectuur heeft een hart. Een project van Vandkunsten haal je er altijd uit. Het is nooit een standaardoplossing, er zit altijd iets extra's aan: een sterk beeld, het inspelen op de locatie en het omringende landschap, woningen die zowel praktisch zijn als ruimtelijk interessant. In veel gevallen worden deze kwaliteiten bereikt ondanks een zeer krap budget.

Marshall Berman, 'Where are the New Moderns?',
Architectural Design, 7/8, 1990.

Daarmee zullen ze niet de maatschappij veranderen zoals ze dat in hun optimisme en naïviteit rond 1970 dachten. We leven nu in veel hardere tijden die meer realisme vereisen. In de jaren zeventig werd de benadering van de woningbouw van Vandkunsten gesteund door Nieuw Links, dat in die tijd een sterke en invloedrijke politieke beweging was. Momenteel ligt politiek links knock-out en heeft vrijwel geen macht; de overheersende politieke stroming is liberaal en laat zich weinig gelegen liggen aan een maatschappelijk verantwoorde benadering van woningbouw of architectuur. In dit klimaat gaan de projecten van Vandkunsten tegen de stroom in – maar zonder erin weg te zinken.

Vertaling: Bookmakers

